

Ю. Перхорович

**Шевченкові
Образи Матері Божої
на Волині**

МЮНХЕН 1964

Ю. Перхорович

**Шевченкові
Образи Матері Божої
на Волині**

(Відбитка з журналу «Рідна Церква» ч. 60, 1964)

МЮНХЕН 1964

У 1846 році Т. Шевченко, який тоді був співробітником Київської Тимчасової Комісії для Розбору Стародавніх Актів, дістав від Київського ген.-губернатора Д. Вібікова наказ поїхати до Київської, Подільської та Волинської губерній й зарисувати (фотографії тоді ще не було) Почаївську Лавру, зібрати народні перекази про гідні уваги кургани та урочища, записати народні легенди, оповідання та пісні й з усього скласти звіт.

3-го жовтня 1846 р. Т. Шевченко був у Кам'янці й звідти виїхав на Волинь. Маємо звістку у В. Щурата, який у 1905 році був у м-ку Вишневці на Волині й знайшов там старого льокая кн. Вишневецьких, що пам'ятав Шевченка, який кілька днів мешкав у палаці, щось малював, записував.

З Вишневця Шевченко поїхав до Почаєва, де виконав 4 акварельних рисунки: Собор Лаври з середини, вигляд Лаври з півдня та заходу і вигляд на околицю з монастирем у Підкамені (б. Австрія) на обрії. Рисунки ці збереглися.

Про дальшу подорож Шевченка можемо внескувати на підставі повісті «Варнак» (1855-56), де засланець-волиняк оповідає про своє життя. Деякі місця з цього оповідання свідчать, що Шевченко сам бачив те, про що писав. Советські вчені думають, що він через Крем'янець, Остріг, Корець, Звягель, Житомир вернувся до Києва. Однак маємо до-

води, яких заперечити не дасться, що був у с. Сикуні, до якого шлях провадив через Луцьк і Ковель.

З Почаєва до Луцька маємо 2 дороги: через Крем'янець, Дубно, Ярославичі або через Берестечко, Боремель. Мусімо вирішити, якою дорогою він їхав, бо обома їхати не міг. Тут, власне, стає нам у пригоді повість «Варнак». Оповідач був у Почаєві, звідтіль пройшов до Крем'янця, згадує гору Бону, бачить будову Крем'янецького ліцею й з великою похвалою говорить про Чацького. Нема сумніву, що у Крем'янці Шевченко був. Згадує Варнак гори у синяві, наче вали, дубові ліси.

Дійсно гори між Дубном і Крем'янцем виглядають як вали у синяві коліру волошки. Дубові і кленові ліси були в околицях Дубна до останнього часу.

Це примушує нас прийняти думку, що Шевченко їхав дорогою через Дубно-Ярославичі. На думку В. Щурата, В. Дорошенка та інших Шевченко був у Берестечку, бо слова вірша «Ой чого ж ти почорніло зеленее поле» написано з безпосередньої обсервації. Таке твердження, як нам здається, не обгрунтоване, бо напр. слова з вірша «Кавказ»: «За горами гори, хмарами повиті» більше мають права на припущення, що написані з безпосередньої обсервації, однак відомо, що на Кавказі Шевченко ніколи не був. Це теж схиляє нас до думки, що Шевченко їхав дорогою на Дубно, Ярославичі.

Про побут у Луцьку звісток нема. Є спогад кол. працівника Волинського Обласного Краєзнавчого Музею в Луцьку (підтверджений прот. А. Дублянським), який бачив малюнки-шкіци Т. Шевченка, підписані ним, що були принесені до музею поля-

ком, археологом Зигм. Леським. Це до певної міри підтверджує припущення, що Шевченко був у Луцьку й слідом його побуту лишилися ці шкіци, які переховувались у неспаній нам родині, де він був замешкав, і допіро за совєтської влади (у вересні-жовтні 1939 р.) дістались до музею (тепер невідомо де).¹⁾

З Луцька Шевченко поїхав до Ковля, де в тому часі знаходився проф. Іванішев з дорученням генгуб. Бібікова віднайти могилу московського втікача з часів царя Івана Грозного — кн. Андрея Курбського-Ярославського та зібрати відомості про нього та його управителів Михайла і Івана Келеметів. До помочі йому, нема сумніву, приїхав Шевченко, який зарисовав церкву в с. Вербка, де кн. Курбський був похований²⁾, склепіння, в якому знайдено труну, та накреслив плян церкви. Рисунок і два кресленики збереглися, хоч совєтські вчені заперечують їх приналежність Шевченкові. У Вербці Шевченко ще відновив у церкві руки на Образі св. Миколая, на якому від часу фарба стерлась³⁾. Цей Образ колись належав до князя Курбського й був залишений у церкві, під якою князь був похований. Про Образ проф. Іванішев пише (переклад):

¹⁾ Шевченківський Річник УВАН. Ч. X, Н. Йорк, 1964.

²⁾ За відомостями археол. О. Волинця у 1848 р. кості князя Курбського були вийняті й поховані поруч з церквою та над ними поставлено хрест. У склепі, на місце кн. Курбського поховано ген. Куракіна, який вмер, вертаючи з Мадярщини.

³⁾ «Літопис Волині» Ч. 4. Вінніпег 1958 ст. 31.

Образ Матері Божої за Престолом Сикунської цвинтарної церкви, відновлений Т. Шевченком у 1846 р.

«У протоколі з візитації з 20 лютого 1760 р. (ще з часів унії. Ю. П.) знаходимо: Образ св. Миколая, стародавнього письма (*antiquissimae picturae*). Певні люди кажуть, що цей Образ існує тут біля 200 літ і славиться чудесами, які, однак, ніде не записані». Образ правдоподібно згорів разом з новою церквою в часі облоги Ковля у 1944 р.

Наступним пунктом подорожі Шевченка було село Сикунь чи Секунь, положене біля 16 клм. на північ від Ковля. У Сикуні колись управителями кн. Курбського були Михайло та Іван Келемети. М. Келемет, татарський мурза (з казанських татарів), що втік був разом з Курбським до Польщі, на думку російських вчених, був родоначальником Достоевських, з яких походив відомий російський письменник Достоевський⁴). У Сикуні була церква св. Михайла, побудована Мих. Келеметом між 1572-88 рр. Шевченко цю церкву зарисував, хоч не викінчив, а хтось поміг йому це зробити вже у Києві, бо на рисунку помітні недокладності. Натомість Шевченко відреставрував у Сикунській церкві запрестольний Образ Б. М. й дуже можливо, що ця праця перешкодила йому викінчити рисунок церкви.

На те, що Образ Б. М. за Престолом старої Сикунської церкви був відновлений Шевченком масмо офіційний документ. В інвентарній книжці («Опись церковного имущества») Сикунської церкви з 1806 р. (дата заложення книжки) на полі, призначено-

⁴) У дійсності рід Достоевських був на Волині ще перед М. Келеметом.

гатьох місцях осипалась фарба. Однак лиця Божої Матері та Ісуса Христа не були заторкнуті. Він теж, ще перед першою світовою війною чув, що Образ малював Шевченко.⁶⁾

У 1932-33 рр. вчений дослідник О. Волинець відвідав Сикунь і, довідавшись від селян, що в церкві на могилках є Образ Б. М., мальований Шевченком, з групою старих селян пішов до церковці. Дослідивши Образ, дійшов до wniosку, що Образ був намальований давніше, а Шевченко лише відновив його та додав деякі народні прикраси, як коралі.

Дуже важливий факт, що народня пам'ять зберегла ім'я Шевченка, як це стверджують панство Веремчуки та О. Волинець. Народня пам'ять, як пише О. Волинець, зберегла навіть таку дрібничку, що це був «пан у чорному плащі і чорному капелюсі, що говорив народньою мовою»⁷⁾.

З Сикуня через Ковель, Рівне, Звягель, Житомир Шевченко вернувся до Києва.

Другий Образ, вже не лише відновлений, але цілий мальований Т. Шевченком, знаходився до 1944 року у каплиці, недалеко маєтку Крижановських, у селі Туричани кол. Володимирського пов. (25 клм. на північ від Володимира по простій лінії). Каплиця була масивної будови, стояла у полі й до неї від маєтку провадила дорога, обсаджена деревами. Зараз за каплицею, на відлеглості яких 200 метр. знаходилось урочишко, що називалось «Градовщина». У каплиці були старовинні латинські

⁶⁾, ⁷⁾ Шевченківський Річник УВАН Ч. X.

Нова церква в с. Сикуні, при якій переховувалася інвентарна книжка з записом про Т. Шевченка.

Образи, зовсім почорнілі, а проти входу, над католицьким віктарем, Образ Б. М., за переказом, мальований Т. Шевченком для бар. Енгельгардта. Святополк Шумський, давніше мешканець Туричан, так описує Образ: «Надвіктарна ікона Діви Марії була легко, гармонійно виведена і мала наш характер (візантійсько-український). Інші Образи

на обох боках з правої і лівої сторони були старі, темні, латинські на сто відсотків. Перед ними висіли старі лямпади й лише перед Образом В. М. лямпада була ціла... Форма Образу — прямокутник. На легко блакитному полі неба стояла постать Діви Марії з Дитятком. Ніг не було видно, зливались з небом. Легкі, ясні лагідних барв шати. На небесах, обводили постать В. М. 12 золотих зірок.... Загально Образ був чудово легкий». З розмов батька С. Шумський чув про великі подібності у стилі Образу з стилем Т. Шевченка. Про те, що Шевченко намалював Образ у селі ходили легенди поміж старшими селянами.

Бувший війт гміни Мих. Кушнерук, який теж не раз бачив Образ, в описі згоджується з С. Шумським, тільки тло не може собі добре пригадати — може було золоте, потемніле. Рами не було видно, бо Образ був прикрашений рушниками.

Коли була побудована капличка, яка належала до палацу дідичів й була сполучена з ним підземним ходом (що викрилось в часі війни), невідомо. Після конфіскації маєтку Туричани біля 1864 року у тодішнього власника графа Сераковського, який брав участь у повстанні, капличка була передана російським урядом під опіку православної громаді села Туричани. Пізніше зять Сераковського, київський адвокат Альфред Крижановський (мав велику збірку старовинних образів) відзискав маєток. Після смерті Альф. Крижановського (помер у 1917 р.), маєток перейшов до сина Тадеуша Крижановського, який в початках поверсальської Польщі

був на високому становищі «Комісара Східніх Земель».

Коли у 1923 році Ватикан почав процеси про відібрання церков, римо-католики намагалися відібрати теж каплицю в Туричанах, але цьому спротивився пок. Тадеуш Крижановський, кажучи, що каплиця належить до нього. У тому ж 1923 р. він

Каплиця в Туричанах перед другою світовою війною. Знімка зроблена під час хресного ходу на Спаса.

урочисто подарував каплицю православної громаді села Туричан, при чому в промові зазначив, що йому відомо від батька, що Образ Божої Матері малював Т. Шевченко. Цю промову чув присутній на урочистості Мих. Кушнерук. Це саме Т. Крижановський не раз казав ще М. Кушнерукові в приватних розмовах.

Римо-кат. проте не поступались. Вони поставили поруч з каплицею високий хрест й перед ним відправляли майські Богослуження, однак, дякуючи твердій поставі пок. Т. Крижановського, каплиця залишилась при православної громаді. Щороку на Спаса відбувався величавий хресний хід з церкви до каплиці й там святили овочі.

Про те, що в Туричанах був Образ Б. М., мальований Т. Шевченком, не раз чув від Т. Крижановського і дослідник Волині, кол. редактор «Рочніка Волиньського» і посол до Польського Союму, Якуб Гоффман, але де той Образ знаходиться, він не пам'ятає.

У 1944 році, в часі німецької контр-офензиви в Туричанах відбувались дуже жорстокі бої з уділом артилерії та великих з'єднань авіації. Каплиця була зруйнована, а рештки після війни розібрані на цеглу. Не лишилось і сліду.